



LUND UNIVERSITY

Sverige på efterkälken i "Open Access"

Svensson, Erik; Stjernberg, Helena

Published in:
Tentakel

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Svensson, E., & Stjernberg, H. (2008). Sverige på efterkälken i "Open Access". *Tentakel*, (5).
<http://www.tentakel.vr.se/nummer/200805/debatt/openaccess/sverigepaefterkalkeniopenaccess.5.898646c11a2cc31eb18000166.html>

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Sverige på efterkälken i "Open Access"

Sverige brukar ofta framhållas som ett föredöme jämfört med andra länder i Europa vad gäller satsning på forskning. Även om detta är en idealiserad bild som inte helt och hållet stämmer överens med den finansiella verkligheten så är Sverige förvisso en kunskapsnation som satsar förhållandevis stora resurser på forskning, jämfört med andra länder i världen. Trots sin ringa storlek så är Sverige också en ansedd forskningsnation i internationella sammanhang och svenska forskares arbeten citeras i hög utsträckning. Många faktorer spelar sannolikt in för att förklara Sveriges framgångar i den internationella forskningsfronten, inte minst forskningsrådets satsningar på postdoc-program för studier utomlands.

Mot denna bakgrund är det förvånande att Sverige ligger så långt efter våra konkurrentländer i frågan om s. k. "Open Access"-publicering (fritt tillgängliggörande av vetenskapliga artiklar på Internet, hädanefter förkortat OA). Svenska forskare i allmänhet, och forskningsråden i synnerhet, tycks ha en oerhört defensiv attityd i OA-frågan och den svenska debatten om OA lyser i stort sett helt med sin frånvaro. Även om medvetenheten om OA-publicering stadigt ökar, har det funnits en okunnighet, vilken tagit sig uttryck i en misstro som ofta byggt på rena missuppfattningar, om t. ex. finansieringsformerna för OA. Många forskare tycks tro att "det kostar pengar att publicera OA", utan att reflektera över att det redan idag kostar pengar i form av skyhöga prenumerationsavgifter för universitetsbiblioteken. En annan vanlig missuppfattning är att OA-publicering är liktydigt med publicering "på nätet" utan kvalitetsgranskning i form av refereegranskning.

I syfte att öka kunskaperna inom detta område och bemöta de vanligaste missförstånden bland forskare och övriga [har vi publicerat en film där vi berättar om OA-publicering](#) och vad det innebär som kan ses [här](#). Det finns flera sätt att göra sin forskning fritt tillgänglig. Ett sätt är att publicera sig i en ren OA-tidskrift, ett annat är att parallellpublicera sin artikel. Vid parallellpublicering görs vanligen forskarens accepterade och peer review-granskade artikel fritt tillgänglig i ett öppet arkiv. En mycket stor del av förlagen tillåter parallellpublicering. Ett tredje sätt är att forskaren använder sig av anslagen för att göra sin artikel fritt tillgänglig i en prenumerationsbaserad tidskrift (detta kostar ofta \$1500-\$3000). Nackdelen med den sistnämnda publiceringsformen är att universiteten och forskarna får betala publiceringskostnader två gånger, först via traditionella prenumerationsavgifter till de nämnda tidskrifterna och sedan för att publicera vissa artiklar i OA-form. (Dock finns licenser som ger prenumerationsrabatt om man som institution använder sig mycket av denna publiceringsform.)

Skepsisen från det svenska forskarsamhället kan också ha sin grund i en oro för att de nya OA-tidskrifterna inte ska hålla måttet och erhålla den vetenskapliga prestige som krävs för att ha meriteringsvärde som publikationer. Denna oro har dock visat sig vara obefogad. En nyligen publicerad studie har t. ex. visat att [OA-artiklar citeras upp till tre gånger mer än traditionellt publicerade artiklar](#) och de nya vetenskapliga tidskrifterna runt [Public Library of Science](#) har snabbt fått höga "Impact factors", som t. ex. [PLoS Biology](#) och [PLoS Medicine](#). En annan orsak kan tänkas vara låg kännedom om att nästan 70 % av förlagen idag tillåter parallellpublicering i öppna arkiv. OA-publicering har visat sig vara en konkurrensfördel i forskningen, snarare än ett hinder. Utöver dessa inomvetenskapliga argument finns det etiska aspekter på såväl nationell som internationell nivå som starkt talar för OA-publicering. På det nationella planet går det att argumentera för att skattebetalarna har rätt att ställa krav på att den skattefinansierade forskningen ska finnas fritt tillgänglig för alla

som vill ta del av den. Detta är inte minst ett viktigt argument inom medicinsk forskning, och i USA har bl.a. patientorganisationer och Taxpayer's Alliance hårt drivit frågan om OA. På det internationella planet kan OA-publicering ses som en global rättvisefråga, där fattiga länder, forskare och universitetsinstitutioner får fritt ta del av de skattefinansierade forskningsresultaten.

De nya OA-tidskrifterna har på olika sätt hårt motarbetats av de traditionella förlagen; bl. a. stoppades nyligen ett förslag i EU-parlamentet om ett obligatoriskt mandat om OA-publicering för skattefinansierad forskning inom EU. I USA har dock OA-anhängarna vunnit en viktig delseger i och med ett beslut i kongressen, undertecknat av George W Bush i december 2007, som gör att resultaten från all forskning som finansierats med medel från National Institutes of Health (NIH) från och med april 2008 skall vara fritt tillgänglig (antingen i OA-tidskrifter eller genom parallellpublicering, dvs deponering av forskarens artikelversion i PubMed Central).

Eftersom NIH är en av världens största forskningsfinansiärer så kommer denna nya policy att få dramatiska efterverkningar, och sannolikt kommer de nya OA-tidskrifterna att gynnas. Som en efterföljd av beslutet har Faculty of Arts & Sciences och Harvard Law School vid Harvard University, tagit beslut om att samtliga publicerade artiklar från forskare verksamma vid Harvard antingen ska vara publicerade OA eller göras tillgängliga genom parallellpublicering. Liknande policybeslut och krav på OA-publicering har tidigare också tagits av The Wellcome Trust i Storbritannien som finansierar huvudsakligen medicinsk forskning. I Storbritannien kräver nu sex av de sju forskningsråden att forskning de finansierat ska göras fritt tillgänglig. Flera andra forskningsråd i Europa har också liknande mandat.

I Sverige verkar dock forskningsråden, i synnerhet Vetenskapsrådet (VR), präglas av en stor tvekan vad gäller OA, för att inte säga passivitet. Undertecknandet av Berlindeklarationen 2005 var ett steg i rätt riktning, men efter det har inte mycket hänt. Denna tvekan inför OA kunde möjligtvis vara förståelig för några år sedan när konceptet var nytt, men i dagsläget är det helt klart att OA har kommit för att stanna och att det i mångt och mycket representerar framtidens sätt att publicera och kommunicera vetenskapliga forskningsresultat. Idag kan de allra flesta svenska universitet och högskolor ställa upp med resurser för parallellpublicering på nationell nivå tack vare en väl uppbyggd infrastruktur och god kännedom om tillvägagångssätt och upphovsrättsregler.

Man kan fråga sig om det är acceptabelt för en forskare att tvingas göra sin forskning fritt tillgänglig?

Enligt vår uppfattning är det ingen tvekan om att VR borde kunna ställa ett sådant här krav på de forskare som beviljats forskningsmedel från Rådet. Kan NIH, som är ett mycket större forskningsråd än VR med betydligt större inflytande och resurser, fatta ett sådant här beslut så borde VR också kunna göra det. Frågan är egentligen varför VR inte redan har tagit ett sådant här beslut om ett mandat för OA/parallellpublicering och vad man egentligen väntar på? För det kan väl inte vara så att VR anser att OA är en övergående modefluga som kommer att försvinna och inte behöver uppmärksammas och diskuteras?

Helena Stjernberg (Biblioteksdirektionen, Verksamhetsområdet för vetenskaplig kommunikation, Lunds Universitet)

Erik Svensson (Professor i Zoologisk Ekologi, Lunds Universitet)